

Oponentský posudek na bakalářskou práci

Předkladatel: Matouš Turek

Název práce: *Bažantí slavnost 17. 2. 1454: Příklad teatrality pozdněstředověkého dvora*

Datum obhajoby: 11. 9. 2012

Téma a cíl práce

Matouš Turek si za téma své bakalářské práce vybral rozbor jedné konkrétní události, která se odehrála dne 17. února 1454 ve flanderském městě Lille. Slavnost pořádaná burgundským vévodou Filipem Dobrým, toho času jedním z nejmocnějších a nejbohatších panovníků na evropském západě, je velmi dobře zdokumentována díky dobovým svědectvím přímých účastníků. Tradičně bývá označovaná jako *Fête du Faisan* nebo *Banquet du Faisan*, což napovídá, že přítomní šlechtici při této hostině přísahali na bažanta a zavazovali se tímto k dalšímu (ze zpětného pohledu opět marnému) pokusu burgundského panovníka o osvobození křesťanských území na Východě od turecké nadvlády, včetně nedávno porobené Konstantinopole. Historiky vždy fascinoval lesk burgundského dvora, a právě tento „nejznámější, nejbizarnější a nejextravagantnější banket“ (R. Vaughan) se stal jeho symbolickým vyvrcholením. V jednom okamžiku a na malém prostoru totiž odkrývá nejenom reprezentativní stránku, ale také síť vztahů a politickou konfiguraci burgundského soustátí na konci středověku.

Autor předkládané práce si nejprve ujasnil terminologii a popisovanou událost nazval „Bažantí slavnost“ (s. 6), což považují rovněž za nepřijatelnější variantu českého překladu. V souladu s novějším bádáním chápe Bažantí slavnost jako událost *sui generis*, nikoli tedy jako dvorskou kratochvíli dohasínajícího středověku. V tom se ostatně ostře vymezuje vůči dnes již antikvovanému pojetí nizozemského historika Johana Huizingy (s. 9-10), jež ovšem v našem prostředí neustále rezonuje snad proto, že nadmíru čtivá, inspirativní, avšak poněkud zastaralá kniha *Podzim středověku* (vyšla roku 1919) se u tuzemských nakladatelství dočkala již druhého vydání, zatímco novější práce zahraniční produkce na téma pozdně středověké šlechty a panovnických dvorů nejsou v českých překladech dostupné. Předkládaná bakalářská práce nicméně ukazuje směr, jakým je možné se v dnešní době s tímto nedostatkem vypořádat. Její pisatel se nadto rozhodl téma Bažantí slavnosti nepojímat komplexně a nehodlal je za každou cenu „uceleně představovat“ českému čtenáři. Spíše se pustil vlastní

cestou a pokusil se „přispět k lepšímu pochopení některých konkrétních aspektů“ této události (s. 6). Základní badatelskou otázku našel v samotné formě pramene, rukopisu Francouzské národní knihovny (BNF), Fr. 11594, jenž kromě papežské buly vyzývající ke křížové výpravě zahrnuje i celý průběh hostiny a výčet přísah ze 17. února 1454. Práce M. Turka považuje slavnost za „snahu po předání zprávy s politickým obsahem“ (s. 9) a nakládá s ní jako s nástrojem komunikace v rámci i mimo rámec burgundského dvora. Jejím cílem je tedy vymezení a popsání funkčních prvků této události.

Základním metodologickým východiskem je pro autora pojetí burgundského dvora coby *theatre-state* propojujícího mocenskou politiku s teatralitou (s. 10). Autor sám přiznává, že tento koncept přebírá, zároveň je ovšem schopen definovat vlastní přínos práce, tj. „ukázat nové směry v oblasti metodologické, tedy ne přímo o co, ale spíše jak se zajímat.“ (s. 11). Výzkum teatrality pozdně středověkého dvora ovšem naráží na nedostatečnou oporu v dějinách středověkého divadla, jež se zabývají buď náboženským dramatem či naopak karnevalovou kulturou. Základní text není umělecké povahy, nýbrž slavnost pouze zpětně popisuje. Autor práce na tyto aspekty nejen poukazuje, ale nechává čtenáře nahlédnout do vlastních úvah nad tématem (s. 12), z nichž pak vychází volba metodologických prvků, jež mohou účel a funkci této události performativní povahy osvětlit. Jedná se jednak o koncept *performance*, teorii rituálu, antropologii, teorii mluvních aktů a kulturní sémiotiku. Všechny tyto směry společenskovedního bádání pak mají poskytnout především pojmový aparát k vlastnímu účelu práce.

Provedení práce

Po nezbytném uvedení do historického pozadí Bažantí slavnosti, jehož rozsah je postačující (tzn., že práci zbytečně nezatěžuje), se autor věnuje samotnému prameni – popisu vlastní hostiny a výčtu přísah zapsaných Olivierem de la Marche. Jelikož se jednalo o přímého účastníka a snad i spoluautora tohoto „představení“, M. Turek se zamýšlí nejprve nad mírou „emičnosti“, tedy pohledu zevnitř, jeho výpovědi o této události (s. 21-22). Svědectví burgundského literáta pak považuje za „misanscénu“, tedy pohled na již hotové, fyzické dílo s prvky vlastní interpretace (s. 22). S ohledem na tento důležitý postřeh pak můžeme pouze litovat, že svědectví Oliviera de la Marche autor nesrovnává s poněkud omezenějším, „etičtějším“, líčením z pera kronikáře Mathieua d’Escouchy.

Co se týče samotného průběhu slavnosti, M. Turek nejprve rozebírá smysl a význam jednotlivých *entremets*, dalo by se říci „živých obrazů“ předváděných mezi jednotlivými

chody, s důkladným rozbohem symbolického a morálního rozměru mýtu o Iásónovi (s. 24-32). Poté se soustřeďuje na samotné přísahy šlechticů – zde správně poukazuje na obecný fenomén hromadných přísah ve středověku a jejich zvláštní formu za přítomnosti opeřence. Jestliže *entremets* jsou v práci popsány jako nástroj symbolické komunikace, bažantí přísahy jsou rozebírány z jiných hledisek. Autor na tento materiál aplikuje poznatky z teorie mluvních aktů, jejíž základní principy nejprve představuje (s. 36). Ve stopách J. L. Austina tato analýza popisuje skládané přísahy jakožto vážně míněné fatické a retické akty a zároveň se snaží upozornit na typologické rozdíly mezi přísahami skládanými přímo v Lille a těmi, jež byly uskutečněny dodatečně na jiných místech Burgundského Nizozemí. Poté následuje pokus o zařazení Slavnosti do charakteristik rituálu a divadla na základě Schechnerova performativního modelu (s. 40-43). Zde autor poukazuje na to, že událost ze 17. února 1454 lze pojímat jak pomocí jedné, tak pomocí druhé kategorie performance. Je tak trochu na škodu, že výklad Slavnosti coby divadla je na s. 43 tak trochu „utnutý“ a nedočkal se delšího rozpracování. Přesto považuji osobně oba rozborů za nejsilnější místo celé práce, za jakési vyvrcholení předchozích úvodů a metodologických nástinů.

Corrigenda minora

Následující výtky by neměly svojí početností zakalit celkově pozitivní dojem z předložené práce. Snaží se pouze dopomoci autorovi k tomu, aby své již zdařilé dílo na některých místech retušoval. Z věcného hlediska je tedy nutné upřesnit, že Řád zlatého stromu nezaložil Jan Nebojácny, ale jeho otec Filip Smělý již roku 1403 (srv. s. 17, pozn. 28). Jeho syn řád pouze obnovil. Tak o tom píše i citovaný M. Pastoureau. K tomuto tématu doporučuji prostudovat monografii Carol Chattaway, *The Order of the Golden Tree* (Turnhout, 2006; dostupné v CMS). Stejně tak Zikmund Lucemburský nebyl v době porážky u Nikopole císařem (tím byl ještě načas jeho starší bratr Václav), ale pouze uherským králem (s. 18). Nesprávné vrocení této bitvy do roku 1393 na s. 28 považuji za pouhý překlep. Také často citovaný Michel Margue není francouzský, nýbrž lucemburský historik (s. 33).

Ze stylistického hlediska je práce na vysoké úrovni, přesto se mohl autor vyvarovat některých obsahem poněkud přetížených souvětí (s. 7-8, 23, 28, 29, 38-39, 41) či neobratných spojení (např. „vidíme La Marche celou akci vysvětlit a ospravedlnit“, s. 35). Některé opakující se věty či zbytky vět zůstaly v textu zřejmě vinou nepozornosti během závěrečných textových úprav (s. 15, s. 23). Gramatických chyb je v práci vskutku pomálu, dovolím si tedy pouze upozornit na některá nesprávně psaná adjektiva (Gentský, s.15 a 16, otomanský místo

osmanský, s. 17). Problém zůstává u převodu cizích vlastních jmen a důsledného užívání ustálených forem v češtině pro cizí termíny. Autorem zmiňovaní „Filištýni“ se česky spíše označují jako „Filištíni“, případně moderněji „Pelištejci“ (s. 31-32). Stejně tak král Edward III. se česky tradičně píše jako Eduard III. (s. 33), ustálenější je rovněž název flanderského přístavu Bruggy namísto Brugy (s. 37). Tajemná „La Haye“ (uvedená na s. 29) pak neznamená nic jiného než francouzský výraz pro město Haag. Vlastní jména Isabella/Isabela/Izabela (srv. s. 15, 18 a 28), Jásón/Iásón (s. 28-32) mají v práci neustálenou podobu. Autor měl sice šťastnou ruku, pokud ponechal cizí termín *entremet* v originále (a neprosazoval příliš schematický „mezichod“). Proč jej však skloňuje někdy jako neutrum (s. 24-25), jindy jako femininum (s. 30)? Nejednoznačný způsob ohýbání také provází byzantskou metropoli, v nom. sg. „Konstantinopole“ (s. 20, 34), někdy ovšem Konstantinopol (s. 35).

Bibliografie

Vzhledem k tomu, že Bažantí slavnost představuje vsutku interdisciplinární téma několika společenských věd, je potřeba znovu zdůraznit fakt, že M. Turek shromáždil v rámci svých možností pestrou paletu literatury zpravidla zahraniční produkce. V rámci tohoto výběru se soustředil na to podstatné a své poznámky ani závěrečný seznam zbytečně nepřetěžoval podružnostmi. Následující připomínky jsou tedy spíše technického rázu. Na zásadní práce, na něž autor upozorňuje v podkapitolce „Metodologie“ (s. 12-14), chybějí přímé bibliografické odkazy v poznámkách pod čarou. Tuto absenci má jistě suplovat seznam literatury uvedený na s. 45-50, ten ovšem není kompletní. Z konečné bibliografie tak např. „vypadl“ katalog výstavy *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne*, ed. Claudine Lemaire (Bruxelles, 1991), nesporně citovaný na s. 29. Rovněž není zcela jasné, z které práce lingvistky Gail Orgelfingerové autor cituje v pozn. 72 a 75, neboť tato rovněž chybí v závěrečném seznamu – patrně se jedná o článek „The Vows of the Pheasant and Late Chivalric Ritual“, in: H. Chickering – T. H. Seiler, *The Study of Chivalry: Ressources and Approaches* (Kalamazoo, 1988), s. 611-643. Přímé odkazy k textu chybějí také v citacích na s. 37 a 38, kde není zcela jasné, jedná-li se o edici rukopisu BNF, Fr. 11594 od M.-T. Caron či o jiný pramen. Pokud autor označuje prvního burgundského vévodu z rodu Valois jako Filipa „Odvážného“ (oproti ustálenému „Filip Smělý“, s. 28), zřejmě tak činí pod dojmem nedávno vydané syntézy Václava Dršky, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku* (České Budějovice, 2011). Otázkou zůstává, proč tuto práci nezmiňuje. Není to snad nutné kvůli Bažantí slavnosti

samotné, ale tato jediná česky psaná souhrnná práce o burgundských dějinách poskytuje alespoň základní vhled do tehdejší atmosféry na dvoře Filipa Dobrého.

Literatura týkající se slavnosti z roku 1454 je poměrně rozsáhlá a rozhodně nebylo v silách autora shromáždit veškerou historiografickou produkci o tomto tématu. Navíc to není pro účely bakalářské práce a jejího akcentu na teatralitu burgundského dvora nezbytně nutné. Přesto by autorův jinak vynikající rozbor rituálního charakteru slavnosti jistě obohatil např. článek Michela Stanesco, « Le banquet du faisan : de la fête courtoise au scénario rituel », in : *Rencontres médiévales en Bourgogne (XIVe-XVe siècle)*, ed. Danielle Quérue, Reims 1992, s. 47-67. O problematice *entremets* pojednává článek Danielle Quérue, « Des entremets aux intermèdes dans les banquets bourguignons », in : *Banquets et manières de table* (Sénéfiance 38), 1996, s. 141-157. Rituálností a teatralitou slavnosti se také zabývají studie Birgit Franke, jako např. „D'un mets à un autre mets' : Tafelspiele am Burgunderhof“, in: *Aktuelle Tendenzen des Theatergeschichtsforschung* (Kleine Schriften der Gesellschaft für Theatergeschichte 37/38), Berlin 1996. Také článek Bertranda Schnerba, „La Croix de Saint-André, enseigne congnoissable des Bourguignons », in : *Signes et couleurs des identités politiques : du Moyen Âge à nos jours*, Rennes 2008, s. 45-55, by jistě obohatil autorovu interpretaci svatoondřejské symboliky na burgundském dvoře.

Corrigenda maiora

Zůstaneme-li u bibliografie předkládané práce, její základní nedostatek spočívá v tom, že autor neoddělil edice analyzovaných pramenů, případně nezmínil také jejich rukopisné předlohy. Ačkoli správně vycházel z nejnovějšího vydání „shrnujícího“ rukopisu BNF, Fr. 11594 (*à propos*, právě tento pramen je snadno dostupný a čitelný na webové databázi Gallica, což v práci není zmíněno), slušelo by se pro přehlednost zmínit edice *Vzpomínek* Oliviera de la Marche a *Kroniku* Mathieua d'Escouchy. Čtenář předkládané práce by tak mohl získat ucelenější přehled o korpusu pramenů, jež byly jen letmo představeny v části „Pramenná základna“ (s. 7-8). Jak již bylo zmíněné, v práci chybí také bližší rozbor svědectví druhého jmenovaného kronikáře, případně upozornění, že analýza události vychází pouze ze *Vzpomínek* de la Marche.

Jako bezprostřední srovnávací materiál se z tematického hlediska Bažantích přísah jeví i jejich literární předchůdci, zejména tzv. Paví přísahy (*les vœux du Paon*), jen letmo připomenuté na s. 26, pozn. 46. (viz k tomu Catherine Gaullier-Bougassas [ed.], *Les Vœux du Paon de Jacques de Longuyon*, Paris 2011, kde se nacházejí pro autora užitečné studie M.

Margua a B. Schnerba, dotýkající se i Bažantí slavnosti). Je sice evidentní, že by celková problematika „ptačích přísah“ práci Matouše Turka odvedla poněkud mimo vytyčený rámec, na druhou stranu by však srovnání s textovou tradicí tohoto fenoménu pomohlo autorovi vysvětlit důvody, pro které Filip Dobrý zvolil pro svůj politický akt právě tuto formu.

Závěr se pak jeví jako příliš stručný, s ohledem na dosažené výsledky by se dal označit dokonce jako skromný. Přitom by právě zde mohl autor shrnout dílčí závěry jednotlivých kapitol a zároveň naznačit případné badatelské vyhlídky svého interdisciplinárního přístupu.

Závěr

Jak již bylo řečeno, uvedené nedostatky by neměly zastřít celkový kladný dojem z předložené bakalářské práce. Ten je vyvolán především jasnou formulací badatelské otázky a snahou nalézt na ni odpověď. Jestliže se v poslední době setkáváme s všudypřítomným voláním po interdisciplinárním přístupu, zůstává často jen u těchto proklamací bez sebemenšího hmatatelného výsledku. Bakalářská práce Matouše Turka, jež zasvěceně pracuje s vícíkem společenskovedních přístupů a dokáže je zdárně aplikovat na jednu konkrétní událost, ovšem tuto výzvu beze zbytku naplňuje. S ohledem na kvalitu jejího provedení a dokonce na určitý posun v bádání nad již mnohokrát zpracovaným tématem Bažantí slavnosti mi nezbývá, než tuto práci hodnotit jako výbornou.

V Lucemburku dne 29. srpna 2012

Mgr. Jaroslav Svátek, PhD.